

УДК: 332.025.12 (477.74)

Ольвінська Юлія Олегівна
аспірант кафедри статистики
Одеського державного економічного університету
Olvinskaya Juliya Olegovna
Odessa State Economic University

**ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ
PROBLEMS OF REGIONAL SUPPORT DEVELOPMENT OF SMOLL
BUSINESS IN THE ODESSA AREA**

Розглянуто розвиток малого бізнесу на регіональному рівні, проаналізовано тенденції, проблемні аспекти та стримуючі фактори розвитку малого підприємництва на прикладі Одеського регіону. Визначено пріоритетні напрямки державного регулювання малого підприємництва та запропоновані рекомендації щодо вдосконалення механізмів державної підтримки його розвитку в Україні.

Development of small business at a regional level is considered. Tendencies, problem aspects and deterrents of development of small business in the Odessa region are analysed. Priority directions of state regulation of small business are determined. Recommendations on improvement of mechanisms of the state support of his development in Ukrain are offered.

З часу проголошення незалежності Україна знаходиться на шляху формування стабільної ринкової економіки. Гарантом ефективного функціонування економіки в розвинених країнах є оптимальне співвідношення малого, середнього та великого бізнесу. Мале підприємництво як самостійний елемент ринкової економіки істотно впливає на структурну перебудову в економіці регіону та країни в цілому, робить вагомий внесок у збільшення загальних обсягів виробництва, сприяє економічному використанню усіх видів ресурсів, створює сприятливе

середовище для розвитку конкуренції, забезпечує стимули до інноваційних процесів, тощо. Тому становлення та динамічний розвиток малого підприємництва в Україні сприяє вирішенню не тільки сучасних проблем виходу із кризової ситуації, а й інших довгострокових завдань розвитку ринкових відносин в Україні. А це дає підстави стверджувати, що обрана тема дослідження є актуальною.

Проблема розвитку малого підприємництва протягом останніх років є об'єктом ретельної уваги багатьох дослідників, як в Україні, так і за кордоном. Дослідженню підлягали різні аспекти діяльності малих підприємств. Вагомий внесок у розвиток малого підприємництва й державної політики його підтримки зробили І.М. Акімова, І.А. Галиця, Я.А. Жаліло, К.М. Ляпіна, І.А. Крючков, Б.В. Сенчук та інші. [1, с. 16]. Однак, багато питань, особливо пов'язаних із державним регулюванням розвитку малого бізнесу, залишаються відкритими.

В умовах формування ринкових відносин при обмежених фінансових ресурсах суб'єкти малого підприємництва, які не потребують великого стартового капіталу, більш активні в інноваційній діяльності, сприяють створенню додаткових робочих місць, спроможні стимулювати структурну перебудову економіки та наповнити ринок товарами й послугами. Але, з іншого боку, значна кількість новостворених малих підприємств не може розпочати свою роботу через відсутність достатнього статутного капіталу, сировини та матеріалів, власних площ і обладнання, практичних навичок та підприємливості працівників у здійсненні бізнесу. Вони відчують проблеми виробничого характеру, труднощі в реалізації продукції, формуванні відповідної клієнтури [2, с.33]. Через невеликі обсяги господарської діяльності деякі малі підприємства неспроможні залучати кваліфікованих фахівців, наймати здібних робітників і забезпечувати їм високий рівень оплати праці. Саме тому мале підприємництво потребує формування сприятливого специфічного середовища для його успішного розвитку. За своєю економічною суттю державна підтримка малого

підприємництва повинна бути інструментом, який вирівнював би умови господарювання великого й малого бізнесу, але при цьому не порушував би дії ринкових механізмів у конкуренції між ними.

Державне регулювання малого підприємництва повинно бути комплексним і системним. На макрорівні – це удосконалення нормативної бази для досягнення сприятливого регуляторного клімату, формування стратегії й визначення основних пріоритетних напрямків розвитку малого підприємництва. Реалізація ж державної політики й формування конкретних механізмів регулювання підприємництва можлива лише на рівні регіону, міста або району [3, с. 32]. Саме тому в сучасних умовах перехідної економіки на перше місце в сприянні розвитку малого підприємництва повинна виходити регіональна його підтримка. Вона є найбільш дієвою та ефективною з точки зору реалізації місцевих ініціатив та організаційної діяльності територіальних органів влади. Головною метою регіональних програм підтримки малого бізнесу є реалізація державної й регіональної політики, спрямованої на його розвиток і підтримку в різноманітних секторах економіки, створення сприятливих правових і організаційно-економічних умов для розвитку й формування механізму регулювання та координації, які:

- дозволили б максимально поєднувати інтереси суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних і фізичних осіб – з інтересами відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

- використовували б регіональні особливості та зручне географічне розташування, природно-ресурсний потенціал з визначенням пріоритетних напрямів розвитку підприємництва;

- сприяли б зниженню рівня безробіття, наповненню державного й місцевих бюджетів, насиченню товарних ринків, вирішенню соціально-побутових проблем.

Вище зазначене свідчить про необхідність оптимізації регулювання й підтримки малого підприємництва на регіональному рівні і потребує вирішення наступних завдань [4]:

- Активізації фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого бізнесу, тобто необхідне залучення міжнародної технічної допомоги для виконання програм кредитування малого підприємництва. Це забезпечить розширення можливостей доступу суб'єктів малого підприємництва до позабюджетних фінансових джерел.
- Створити сприятливі умови для розвитку інфраструктури малого підприємництва:

1. Необхідно удосконалити структуру освітньої програми з питань підприємницької діяльності. Це допоможе залучити широкі версти населення до здобуття знань, необхідних для започаткування та ведення власної справи, підвищити ефективність діяльності суб'єктів малого підприємництва.

2. Запровадити практику проведення конференцій, семінарів, засідань за круглим столом, форумів, міжнародних зустрічей, визначення Дня підприємця із залученням суб'єктів малого підприємництва. Це допоможе сформувати позитивну суспільну думку про мале підприємництво, підвищити рівень поінформованості громадськості про проблеми малого підприємництва, сприяти розвитку економічного співробітництва суб'єктів малого підприємництва.

3. Створити умови для розвитку мережі регіональних і місцевих фондів підтримки підприємництва для запровадження прогресивного механізму кредитно- гарантійної та фінансової підтримки малого підприємництва.

4. Розробити механізм створення у регіонах бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів (у тому числі молодіжних), ресурсних, консультаційних центрів, тощо. Це допоможе створити умови для розвитку підприємництва, зменшити рівень безробіття шляхом залучення незахищених верств населення до підприємницької діяльності.

5. Запровадити проведення виставок і ярмарок продукції, виробленої суб'єктами малого підприємництва з метою стимулювання випуску конкурентоспроможної продукції вітчизняних підприємств.

6. Розробити механізм створення в регіонах

а) територіально-галузових виробничих систем (кластерів).

б) сприяння виробничій кооперації на умовах франчайзингу та інших форм використання підприємцями торговельних марок провідних фірм. Це сприятиме запровадженню механізму виробничої кооперації між великими та малими підприємствами, а також підвищенню конкурентоспроможності малих підприємств.

7. Удосконалити функціонування “гарячої лінії” для підприємців у місцевих органів влади. Це допоможе співробітництву між суб’єктами малого підприємництва та органами виконавчої влади.

8. Розробити програму з питань створення і сертифікація відповідно до національних або міжнародних стандартів систем управління якістю та екологічного управління з метою удосконалення системи менеджменту та підвищення конкурентоспроможності малих підприємств.

9. Сприяти розвитку міжнародного співробітництва у сфері малого підприємництва. Це дозволить удосконалити систему державної підтримки малого підприємництва на основі використання зарубіжного досвіду, створити позитивний імідж представників українського малого підприємництва, встановити ділові контакти між суб’єктами малого підприємництва.

10. Розробити механізми і методи стимулювання розвитку малого підприємництва в сільській місцевості. Це допоможе розв’язанню проблем зайнятості в сільській місцевості та підвищити конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції.

11. Сприяти висвітленню засобами масової інформації і періодичними виданнями проблем розвитку малого підприємництва та реалізації державної регуляторної політики.

Доцільно зазначити, що виконання регіональних програм підтримки малого бізнесу повною мірою можливе лише за умови стабільності їх фінансування. Тому найважливішим елементом регіональної інфраструктури підтримки малого й середнього бізнесу є фінансові інститути, покликані

забезпечити для малих і середніх підприємств доступність грошово-кредитних ресурсів. Однак, їх нерозвиненість, у край обмежені можливості є чи не найголовнішою перешкодою на шляху динамічного розвитку малого бізнесу. Для вирішення цієї проблеми необхідна допомога з боку державних органів влади. Але враховуючи макроекономічну ситуацію в Україні, а також кризовий стан економіки, не завжди можливо виділення коштів із бюджету для підтримки малого бізнесу. Тому необхідно визначити методи державної підтримки, які не потребують великих коштів. До таких методів доцільно відносити непряму форму підтримки малого підприємництва через пільги в кредитуванні, оподаткуванні, розвиток лізингових операцій, франчайзингу, системи прискореної амортизації. Також фінансове забезпечення регіональних програм підтримки суб'єктів малого бізнесу може здійснюватись й іншими шляхами, у тому числі і шляхом сплати незначних відсотків за видані банківськими установами кредити, часткового погашення ризику комерційних банків за надані кредити шляхом надання фінансових гарантій. Але ця підтримка повинна, насамперед, надаватися тим суб'єктам малого бізнесу, які працюють у пріоритетних галузях економіки. Вище зазначені заходи можуть використовуватися виключно з метою пом'якшення негативних наслідків структурних макроекономічних змін і не повинні виключати відповідальності в області економічного ризику суб'єктів малого бізнесу за самостійно прийняті рішення.

Так, наприклад, якщо розглядати розвиток малого бізнесу в Одеському регіоні за 1998 – 2005 роки, можна зробити висновок, що стан малих підприємств Одеської області залишився складним. Проте, за останні роки спостерігається ряд позитивних змін, що дозволяє говорити про розвиток малого бізнесу в Одеському регіоні. Зокрема, динаміка кількості малих підприємств залишається позитивною і означає, що число діючих малих підприємств по області постійно зростає. Так, у 2005 році кількість малих підприємств збільшилася на 853 малих підприємств або на 6% відносно попереднього року. Водночас темпи приросту продовжують зменшуватись.

Це пов'язано з нестабільною економіко-політичною ситуацією в країні і, зокрема, в Одеському регіоні.

Значні зміни відбулися у внутрішній структурі малих підприємств. Так, по Одеській області у 2005 році структурних змін зазнала 793 одиниця малих підприємств, що на 38,9% більше, ніж у 2004 році. З них за рахунок часткового зменшення активів шляхом їх передачі, продажу – 81 підприємство (в 1,7 рази менше), за рахунок часткового збільшення активів шляхом їх отримання, купівлі – 234 (на 33,0% більше), взяття в оренду основних засобів іншого підприємства – 155 одиниць (в 2,2 рази більше), передачі в оренду основних засобів свого підприємства – 149 підприємств (на 5,4% менше). Таким чином, спостерігалася позитивна тенденція до нарощування власних активів підприємств майже за всіма видами діяльності. Водночас, малі підприємства не відмовляються від орендних відношень, щоб уникнути усіх організаційно-економічних проблем і отримувати гарантовані доходи. Це є досить небезпечним явищем і сигналом для необхідності негайного покращення бізнес-середовища в регіоні.

Розподіл малих підприємств за видами економічної діяльності залишається незмінним. Як і у попередні роки, найбільшу питому вагу займають підприємства таких видів економічної діяльності, як оптова та роздрібна торгівля – 29,9% у загальній кількості малих підприємств, операції з нерухомістю, здаванням під найом та послуги користувачам – 22,8%, промисловість – 12,3%, транспорт – 9,1%, будівництво – 8,0%.

У 2005 році на малих підприємствах працювало 102880 осіб, 23,2% від загальної кількості зайнятого у підприємницької діяльності населення. У структурі зайнятих на малих підприємствах переважну більшість становили наймані працівники – 95,3%. Проте їх число у порівнянні з попереднім роком скоротилося на 2,3%. При цьому середньорічна кількість штатних працівників за цей період зменшилась на 2490 осіб або на 2,7%, а позаштатних, навпаки, збільшилась на 144 особи або на 1,6%. Найбільше число працівників зосереджено у тих галузях, де максимальна кількість

малих підприємств – у сфері операцій з нерухомістю, здаванням під найом та послуг користувачам - 22,1% від усіх працюючих, оптовій та роздрібній торгівлі – 18,8%, промисловості – 16,3%, транспорті – 10,2%, будівництві – 8,4%.

Середньомісячна заробітна плата найманих працівників у 2005 році зросла на 26,5% і становила 387 грн. 79 коп., що склало 52,4% від цього ж показника по суб'єктах підприємницької діяльності області. Звичайно, цей показник не може влаштовувати, проте він варіюється залежно від території та сфери діяльності. Порівняно з 2004 роком максимальне зростання заробітної плати відбулося у сфері здавання під найом (на 66,1%), у сфері досліджень і розробок (на 38,5%), фінансовій діяльності (на 45,4%), у ресторанах, кафе, барах, їдальнях (на 33,6%).

Щодо реалізації продукції (робот, послуг), то вкрай незадовільним явищем є те, що обсяг реалізації малих підприємств у 2005 році знизився з 7,3% до 7,1%. Кількість малих підприємств, що реалізували продукцію та надавали послуги, становили 11231 одиницю або 75,0% до загальної кількості. Обсяги реалізації сягали 4181,8 млн. грн., або 7,1% до загального показника по області, та у рахунку на одне мале підприємство обсяг реалізації досяг лише 372,3 тис. грн.

За результатами діяльності у 2005 році суб'єктами малого підприємництва було отримано 4784,3 млн. грн., або 6,8% від загального обсягу по всій сукупності звітуючих підприємств області, виручки від реалізації продукції (робіт, послуг), що на 15,5% перевищувало відповідний показник за 2004 рік. Це позитивно вплинуло на фінансові результати: сума отриманого прибутку від звичайної діяльності до оподаткування зросла на 63,1 млн. грн. при одночасному скороченні збитків на 29,7 млн. грн. Але, незважаючи на те, що питома вага збиткових підприємств значно нижча за прибуткові (39,2% проти 60,8%), ними отримано 362,6 млн. грн. збитків, що привело до від'ємного сальдового фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування в сумі 92,4 млн. грн.

Однією з умов успішного господарювання малого підприємництва є постійне оновлення матеріально-технічної бази виробництва. Для покращення свого виробничого потенціалу малими підприємствами області у 2005 році було освоєно 953,4 млн. грн. валових капітальних інвестицій проти 623,3 млн. грн. у попередньому році. Це склало 22,1% від загального обсягу валових інвестицій підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності області. 99,6% обсягу валових інвестицій було спрямовано в матеріальні активи і тільки 0,4% - в нематеріальний основний капітал.

Одним з інтенсивних факторів розвитку підприємства є впровадження інноваційних факторів виробництва. Але нестача власних коштів, високий економічний ризик, великі витрати на нововведення, відсутність підтримки з боку державного бюджету, тощо привело до того, що технологічні інновації у 2005 році здійснювало тільки 3 малих підприємства, це не досягає навіть 0,1% загальної кількості малих підприємств області. Витрати на технологічні інновації по малих підприємствах склали 20,6 тис. грн. проти 3689,9 тис. грн. у 2004 році. У структурі витрат на інновації найбільш пріоритетним напрямком залишається придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів – 84,5% від загальної суми витрат, 9,7% витрат були спрямовані на дослідження і розробку та 5,8% - на маркетинг і рекламу [5, с 20].

Таким чином ми бачимо, що процес розвитку малого підприємництва надто складний і багатоаспектний, а сама система перехідної економіки є дуже мінливою, вплив багатьох факторів на суб'єкти малого бізнесу неоднозначний і тому потребує подальшого комплексного науковообґрунтованого аналізу. Це стосується таких аспектів дослідження, як:

- більш глибоке визначення економічної природи підприємництва як одного з ринкоутворюючих чинників;

- визначення закономірностей становлення і розвитку малого підприємництва як одного зі структуроутворюючих чинників ринкової економіки України;
- дослідження позитивних процесів в умовах структурних зрушень, які зумовлюють прискорений розвиток суб'єктів малого підприємництва та його соціально-економічні наслідки;
- розробка концептуальних підходів, теоретичних засад та організаційно-економічного механізму державної підтримки малого підприємництва в Україні, а також в окремих її галузях.

Література:

1. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні /Під ред. Я.А. Жаліло “Безпека економічних трансформацій”, вип. 19. – К.: Національний інститут економічних досліджень. – 2002. – 234 с.
2. Мокряк П.В. Системно-конструктивний підхід до управління структурами середнього та малого бізнесу// Підприємство. – 2002. – № 1,2. – с. 28-41.
3. Малый бизнес в СНГ и Восточной Европе: трудности роста / Под ред. А.Ю. Чепуренко – М.: РНИСиНП, 2000. – 392 с.
4. Распоряження Кабінету Міністрів України “Заходи з виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” від 15 лютого 2006 року/www.kmu.gov.ua
5. Розвиток малого підприємництва в Одеській області у 2005 році. Економічна доповідь. – Одеса – 2006. – 27с.
6. Ольвінська Ю. О. Проблеми розвитку підприємництва та малого бізнесу в Україні / Ю. О. Ольвінська // Вісник ХНУ. – Хмельницький: ХНУ, 2006. С. 185-190.
7. Ольвінська Ю. О. Роль розвитку малого бізнесу у реструктуризації регіонального ринку праці / Ю. О. Ольвінська // Социально-экономические аспекты промышленной политики. Управление трудовыми ресурсами:

государство, регион, предприятие. – Донецк: ІЕП, 2006. – Т.2. – С. 345-350.

8. Ольвінська Ю. О. Деякі підходи до державного регулювання та підтримки розвитку малого бізнесу в Україні / Ю. О. Ольвінська // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2006. - Вип. 23. – С. 208- 212.

9. Ольвінська Ю. О. Моніторинг розвитку малого бізнесу та підприємництва регіону за допомогою інтегральних індексів / Ю. О. Ольвінська, Т. В. Уманець // Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. - Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2007. – Т. 1. – С. 189-193.

10. Ольвінська Ю. О. Розвиток кредитування суб'єктів малого підприємництва / Ю. О. Ольвінська // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2007. – Вип. 25. – С. 266-270.

11. Ольвінська Ю. О. Роль банківського кредитування у розвитку малого бізнесу України / Ю. О. Ольвінська // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – Т. 1, № 4. – С. 203-206.

12. Ольвінська Ю. О. Роль менеджмент-освіти у розвитку малого бізнесу / Ю. О. Ольвінська // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. Спец. вип. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. – Київ: КНЕУ, 2007. - . Т. 1. - Ч. II. - С. 521–1013.

13. Ольвінська Ю. О. Конкурентоспроможність національної економіки як фактор інвестиційної привабливості / Ю. О. Ольвінська, О. І. Селезньов // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2004. – Вип. 17. – С. 295-301.